

УДК 81'25=111=161.2

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ КОМПЗИТ-БАХУВРИХИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Гонта І. А.

Стаття присвячена способам перекладу англійських антропоцентричних субстантивних лексем, вибраних з англо-українських словників. Аналізуються такі способи перекладу, як вибір словникового відповідника, транскодування, описовий переклад та калькування.

Ключові слова: композита, бахуврихи, калькування, транскодування.

Статья посвящена способам перевода английских антропоцентрических субстантивных лексем, выбранных из англо-украинских словарей. Анализируются такие способы перевода, как выбор словарного эквивалента, транскодирование, описательный метод и калькирование.

Ключевые слова: композита, бахуврихи, калькирование, транскодирование.

The article is dedicated to the ways of translating anthropocentric noun lexemes selected from the English-Ukrainian dictionaries. Translation by choosing a dictionary equivalent, transcoding, descriptive method, calquing is analysed.

Key words: compound, bahuvrihi, calquing, transcoding.

Англійські лексеми-бахуврихи неодноразово ставали об'єктом лінгвістичних досліджень, зокрема їх структура, семантика, проте засоби відтворення цих композит при перекладі з англійської мови майже ніхто не досліджував, саме це й зумовлює **актуальність** дослідження. **Об'єктом дослідження** є англійські композити типу бахуврихи. **Предметом дослідження** є особливості та засоби перекладу субстантивних лексем-бахуврихи англійської мови на матеріалі словників. **Фактичний матеріал дослідження** – понад 600 лексико-семантичних варіантів субстантивних лексем-бахуврихи, вибраних методом вибірки зі словників, серед яких є композити без графічного критерію цільнооформленості (написання разом або через дефіс), які, проте, функціонують як лексеми.

За визначенням Кустової Г. І., бахуврихи – це композити, згруповані на основі інтегральної семи посесивності “володіння (людиною) чимось”. Ця сема фіксує інформацію про одну із основних (біологічних, посесивних і перцептивних) життєвих ситуацій, які складають прототипний набір базисних видів діяльності індивіда [4, с. 85]. Англійські композити-бахуврихи отримали теоретичне висвітлення в роботах іноземних та вітчизняних лінгвістів, серед яких Г. Марчанд, Ч. Карр, Е. Бенвеніст, М. Д. Каракотов, О. Д. Мешков, Л. Ф. Омельченко, В. С. Вашунін та ін. [9; 8; 1; 3; 5; 6; 2].

Найбільш повну характеристику структурних субстантивних моделей бахуврихи подано у М. Д. Каракотова, який відносить до бахуврихи екзокомпозити, утворені за моделями $a + n$, $n + n$, $v + n$, $n + n$ [3, с. 6]. Подібне бачимо і в роботах Л. Ф. Омельченко [6, с. 50-51].

Залишається недослідженою проблема перекладу композит-бахуврихи. Переклад за допомогою словникового відповідника є основним видом перекладу композит-бахуврихи. Аналіз 600 значень слів показав, що 395 з них було перекладено саме за допомогою словникових відповідників.

Основна складність при використанні словникових відповідників при перекладі композит-бахуврихи полягає в тому, що більшість композит є полісемантичними, що ускладнює вибір еквіваленту для адекватного перекладу. Так, наприклад *egghead* – амер. сл. 1. лисий чоловік; 2. дурень; 3. звич. зневажл. інтелектуал. В цьому випадку спостерігається поляризація значень 2. і 3. Інші приклади: *dough-head* – амер. сл. 1. дурень; 2. пекар; *long-hair* – 1) довгокосий інтелектуал, особл. музикант; 2) хіпі; 3) розумник, інтелектуал; *Long-knife* – амер. сл. 1) вбивця; 2) руйнівник; 3) людина, яку наймають для впровадження

непопулярних серед інших працівників; 4) експерт, якого наймають заради вирішення проблем; *mud-head* – амер. сл. 1. мешканець штату Теннессі; 2. дурень; *whiteskin* – 1) білошкірий; 2) блідолиций; *young blood* – амер. сл. 1) новачок; 2) негр-юнак.

Транскодування – це спосіб перекладу, коли звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу. Транскодування застосовується при перекладі іншомовних реалій, його головною позитивною якістю є максимальна стислість. З іншого боку завдяки транскрипції та транслітерації створюється певний експресивний потенціал: у контексті рідної мови транскрибоване слово виділяється як чуже, надає предмету конотацій небуденності, оригінальності: *metalhead* – 1) прихильник важкої музики, металіст, “металхед”. В цьому випадку транскодування виступає лише одним із багатьох можливих варіантів перекладу, наряду з описовим перекладом “прихильник важкої музики”, та словниковими відповідниками “металіст, псих, ненормальний”. Інший приклад: *skinhead* – амер. сл. 1) лиса людина; 2) людина з дуже короткою зачіскою, 3) юнак з виголоною головою; *скінхед*; 4) новобранець з морської піхоти; 5) “бритоголовий” (учасник вуличної банди хуліганів). Транскодування не є продуктивним способом перекладу композит-бахуврихи, можливо з причини того, що український соціум ще не володіє англійською мовою в такій мірі, щоб розуміти англійські лексеми в оригінальній формі.

Калькування – це прийом перекладу нових слів, коли відповідником простого чи (частіше) складного слова вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику. В цих прикладах українські відповідники англійських слів утворені шляхом вибору першого словникового відповідника кожного з компонентів. Калькування частіше застосовується при перекладі складних слів, проте може застосовуватися стосовно одного з компонентів композити. Калькування застосовують тільки тоді, коли утворений перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові. Проаналізувавши ряд бахуврихи ми дійшли висновку, що цей спосіб перекладу є досить продуктивним, хоча не є одним з їх основних способів перекладу бахуврихи. Калькування було застосовано для перекладу лише 15 лексем, наряду з іншими способами перекладу. Калькування – це спосіб перекладу, який найчастіше застосовується під час перекладу еквівалентних понять у двох мовах або для називання поняття, яке нещодавно з’явилося у мові. Таким способом перекладається переважно еквівалентна лексика.

Проаналізуємо бахуврихи, при перекладі яких, на ряду з іншими способами, було застосовано калькування. Розглянемо складну лексему *blackshirt* – брит. *фашист*, “чорносорочечник”. Такий переклад зумовлений тим, що під час Другої світової війни фашисти вдягали чорні сорочки як частину уніформи. В цьому випадку переклад “фашист” є словниковим відповідником. Нас цікавить дослівний переклад бахуврихи *blackshirt* саме як “чорносорочечник”, що вживається, хоча й менш часто ніж слово “фашист”.

Наступні 4 приклади мають у своєму складі спільну лексему *collar*, що дослівно перекладається як “комірець”, вказуючи на представника певного типу професії, відповідно до першого елемента бахуврихи – кольору. Так, наприклад, *blue-collar* – “синій комірець”, *робітник, як правило той, хто працює у цеху*. Цей переклад виник тому, що в англійських країнах, особливо в США, представники різних професій традиційно відрізняються типом одягу. Так представники робочих професій вдягали сорочки з синіми комірцями. В цьому випадку використання дослівного перекладу лексем складної бахуврихи передає додаткову інформацію про робочу форму працівників. Це стосується і наступних прикладів: *gray-collar* – “сірий комірець”, *ремонтник, означає людину, яка працює на ремонтних роботах і традиційно вдягала сорочку з сірим комірцем*. Калькування значень елементів складної лексеми дозволило перекласти *gray-collar* як “сірий комірець”; *white collars* – “білі комірці”, *службовці*. Попри те, що цю лексему можна було перекласти просто як “службовці” певного типу, переклад “білі комірці” також має право на існування, оскільки передає частину соціокультурної інформації. Остання бахуврихи з цієї групи *pink collars* – “рожеві комірці”, *службовці високої кваліфікації, представниці так званих “жіночих професій”*

(секретарки, друкарки, діловоди, офіціантки тощо). Як і в попередніх випадках за допомогою дослівного перекладу значень компонентів складної лексики *pink collars* ми отримали значення “рожеві комірки”, хоча також можна використати й інші варіанти перекладу “службовці високої кваліфікації, представниці так званих “жіночих професій””.

Калькування застосовується у перекладі наступних лексем-бахуврихи: *blue helmets* – “блакитні шоломи”. Якщо ж перекласти *blue helmets* просто як “війська ООН”, то ми випустимо додаткову інформацію про колір їх касок, а в деяких ситуаціях це може бути важливо. В цьому випадку також можна було застосувати калькування з наступним поясненням: “блакитні шоломи” (війська ООН). До таких прикладів відносимо також наступні: *blue-stocking* – брит. застар. ірон. “синя панчоха”, *вчена жінка*, *педантка*. Цей переклад вже став ідіоматичним, вказуючи на те, що калькування може сприяти виникненню нових ідіом в мові перекладу. Інші приклади: *brownshirt* (*brown shirt*) – нацист, “коричневосороочечник”, *особл. штурмовик*; *green berets* – “зелені берети”, *спецназ*, *десантно-диверсійні війська*.

Як ми бачимо з попередніх прикладів, часто такі номінації базуються на типі та кольорі одягу людини, або на стереотипному уявленні про цей одяг. Розглянемо ще декілька лексем, що були створені саме за цим принципом, але наразі є застарілими: *red coat* – іст. червономундирник, британський солдат 18 ст.; *whitesap* – амер. іст. 1) “білий капелюх”, член терористичної організації; *redskin* – зневажл. “червоношкірий”, корінний американець. В останньому випадку в основі номінації лежить екстралінгвістичний фактор кольору шкіри.

Тож розглянувши та проаналізувавши всі ці випадки перекладу бахуврихи ми можемо зробити висновок, що калькування є досить дієвим способом перекладу лексем-бахуврихи і головним чином використовується для позначення осіб за домінуючим атрибутом їхнього одягу.

Експлікація або описовий переклад – це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця вихідної мови замінюється словосполученням, яке експлікує її значення, тобто дає більш менш повне пояснення або визначення цього значення мовою перекладу. Цей прийом має і недоліки, головний з яких полягає в тому, що деякі описи виходять громіздкими і виглядають неоднорідно в тексті перекладу.

При перекладі композит-бахуврихи описовий переклад використовується доволі часто (181 випадок). Розглянемо деякі приклади відтворення композит-бахуврихи описовим перекладом: *acid-head* – амер. сл. наркоман, що постійно вживає речовину ЛСД; *bantamweight* – спорт. боксер, який важить менше 53,52 кг.; *blowtop* – амер. сл. той, хто швидко шаленіє, запальна людина; *bossy-boots* – брит. розм. той, хто постійно всіх повчає у неприємний спосіб, улізлива людина; *breadhead* – амер. сл. корислива людина, той, чия діяльність вмотивована грошима; *budhead* – амер. сл. той, хто п’є багато пива. Останню лексему можна було б перекласти і як “п’яниця або алкоголік”, проте ці відповідники мали би значення дещо відмінне від оригіналу. Оскільки переклад “bud” – це марка американського пива, тому у перекладі “п. амер. сл. той, хто п’є багато пива” мова йде саму про пиво, а не просто про п’янство чи алкоголізм. До того ж описовий переклад також акцентує увагу саме на здатності випити велику кількість пива, а не на хронічній необхідності вживати алкоголь. Інші приклади: *busybody* – розм. надокучлива, настирлива особа, людина, яка втручається у чужі справи; *scraper dick* – амер. сл. поліцейський чи детектив, який чергує у громадських туалетах; *dirty mouth* – амер. сл. людина, що користується ненормативною мовою; *roophead* – амер. сл. той, хто поводить себе зовсім подурному; *dusty butt* – амер. сл. низька людина, особл. з великими сідницями; *slobber-chops* – той, хто неохайно їсть, чавкає. Як видно з прикладів, екстралінгвістичними чинниками описового перекладу є малорозвинутість українського сленгу, факт, що не дає змоги підібрати влучний еквівалент-лексему, а також неможливість позначати складні англомовні екстралінгвістичні реалії словом або словосполученням через відсутність еквівалентів в українській мові. Наступний приклад є історичним сленговим терміном: *roundhead* – той, хто підтримував парламент під час громадянської війни в Англії у 17 ст.

У порівнянні з транскодуванням описовий переклад забезпечує більшу прозорість змісту поняття композити-бахуврихи, разом з тим такий переклад характеризується відсутністю стислості.

Загалом після дослідження понад 600 значень композит-бахуврихи отримали наступні кількісні дані: словниковий відповідник – 67% (395 випадки застосування), описовий переклад – 30% (181 випадок застосування) калькування – 2,7% (16 випадків застосування), транскодування – 0,3% (3 випадки застосування). Вказані способи перекладу є основними засобами відтворення композит-бахуврихи англійської мови.

Література

1. Бенвенист Э. Индоевропейское именное словообразование / Э. Бенвенист. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1955. – 260 с.
2. Вашунин В. С. Структура определительных сложных существительных в современном немецком языке / В. С. Вашунин. - Куйбышев: Гос. пед. ин-т им. В.В.Куйбышева, 1982. – 90 с.
3. Каракатов М. Д. Номинативные экстралингвистические признаки экзотрических композитов // Вторичная номинация в современном английском языке. – Пятигорск: Изд-во Пятигорск. пед ин-та иностр. яз., 1987. – С. 132-137.
4. Кустова Г. И. Типы производных значений и механизмы языкового расширения / Г. И. Кустова. - М.: Языки славянской культуры, 2004. – 472 с.
5. Мешков О. Д. Словообразование в современном английском языке / О. Д. Мешков. – М.: Высшая школа, 1985. – 187 с.
6. Омельченко Л. Ф. Структурно-семантические модели глаголов-компонентов и особенности их функционирования в словообразовательной системе современного английского языка. Дис...канд. филол. наук: 10.02.04. - К., 1970. – 244 с.
7. Bauer L. English Word-formation / L. Bauer. - Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 311 p.
8. Carr Ch. Nominal Compounds in Germanic / Ch. Carr. – Oxford: University Press, 1939. – 627 p.
9. Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation / H. Marchand. – Alabama: University of Alabama Press, 1966. – 379 p.
10. Англо-український словник АВВУ Lingvo x3 [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://www.lingvo.ua/ru>
11. Англо-український словник – English-Ukrainian Dictionary. / М. І. Балла. – Київ: Освіта, 1996. – 1464 с.
12. Англо-український словник: / Є. І. Гороть – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 1700 с.